

Слике које говоре (белешке са пута у Сохраи селима)

Зоја Карановић и Рабиндранат Шарма

У јесен 2015. године, кад сам као гост професор (од септембра до децембра) боравила на Делхијском универзитету (Delhi University) у Индији, десет дана сам предавала и на Централном универзитету Џарканд (The Central University of Jharkhand, сл. 1–2). Овај универзитет налази се у истоименој савезној држави која је формирана недавно, 2000. године, тако што се део територије одвојио од савезне државе Бихар. Џарканд је лоциран на истоку централног дела Индије према Бенгласком заливу.

Будући да ову државу насељава велики број племена (tribes) која чине готово трећину њене популације, на поменутом Универзитету формиран је и Центар за племенски фолклор, језик и књижевност (Centre for Tribal Folklore, Language & Literature), при чему се овде у најширем смислу под племенима подразумевају различите затворене заједнице домородачког становништва које генерацијама следе сопствени начин живота¹, а он се разликује од начина живота доминантне друштвене групе, “those which have followed ways of life for many generations that are largely self-sufficient, and are clearly different from the mainstream and dominant society” (Corry 2011).

Заједно с професором Рабиндранатом Шарма (Rabindranath Sarma), који предаје на Универзитету Џарканд, водила сам у октобру прошле године кратки семинар везан за технике и методе теренских истраживања у поменутом центру (сл. 3). А у току семинара боравили смо, заједно са студентима (сл. 4), у селима стотинак километара северно од Брамбија (Brambe), градића у којем је тренутно лоциран Универзитет, у области Хазарибаг (Hazaribagh) чији смо главни град, истог назива, такође посетили.

На путовању које је трајало неколико дана посебно је била занимљива посета селима Белвара (Bhelvara) и Џарвадих (Jarwadih), где смо обавили сондирање терена на којем су планирана даља истраживања. И том приликом смо посебну пажњу посветили разгледању сеоске архитектуре одно-

¹ Према пописима индијске владе, таквих заједница у Индији има 645 (List of Scheduled Tribes in India). Велики број тих заједница данас је у различитој мери прихватио начин живота већинских народа Индије, али се трагови племенског живота још увек осећају.

сно њиховим кућама од блата, а пре свега цртежима и сликама на зидовима и фасадама тих кућа и разговорима о њима у селима Белвара и Џарвадих.

У поменутиим селима, иначе, како су нам и сами рекли, живе људи који припадају Сантали (Santhal Saontal, Santal, Sontal, Sonthal) народу. Сантали су једна од највећих и најстаријих племенских заједница у Индији и уједно најстарије домородачко становништво. Реч Сантали, кажу, изведена је од речи *sant*, што значи миран и речи *ala*, што значи човек (о томе в.: Santal 2014). Сантали говоре истоимени (Santhali) језик² из породице аустралоазијских језика који се зове Мунда, а и сами припадају тој групи народа.

Сантали живе у савезним државама Индије: Џарканду, Западном Бенгалу, Бихару, Одиси, Асаму, затим у Непалу и Бангладешу. То је предравидска и преаријанска група људи, протоаустралоидне фамилије народа (Santal 2014). Традиција каже да су постали од дивље гуске која је снела два јаја. Од њих потичу прапреци који су имали седам кћери и седам синова. Ево тог мита о постању:

At first, there was only water and the earth was under the water. Thakur-Jiu, the Supreme God, began by creating the creatures of the water like the crab, the crocodile, the alligator, the fish, the prawn, the earthworm, the tortoise and others. Then Thakur-Jiu made two humans out of earth and was about to breathe life into them when the Sin-Sadom (day-horse) came down and trampled them into pieces. So Thakur-Jiu decided to make two birds. He made two beautiful Has-Hasil birds (goose and gander) with material taken off His breast. The Has-Hasil birds flew about the sky and then alighted on Thakur-Jiu's hand. Then the Sin-Sadom came down again for a drink and left some froth on the water. Thakur-Jiu told the Has-Hasil birds to alight on the froth but they asked for a firm place. So Thakur-Jiu made earth with the help of the earthworm and the tortoise. The tortoise stood quietly on the water while the earthworm went down to bring up the earth. The earthworm ate the earth which was passed through his tail on to the tortoise's back. As the earth spread and became firm, Thakur-Jiu planted seeds in it and so land was made. Hasil (the female bird) laid two eggs. From those eggs two humans were born — a boy and a girl. When the birds faced difficulties to feed the first human beings, they offered supplication to the Thakur Jiu for providing food for the human beings. In this context of necessity Thakur Jiu created the whole universe for the well-being of humankind (Choudhury 2016).

² Сантали језик има сопствени алфабет ol chiki, којег је 1925. сачинио Раџунат Муму (Raghunath Murmu). Писмено је између 10% и 30% говорника овог језика.

Занимљиво је поменути да Сантали своје претке још увек тетовирају на телу (Minz, Hanzda 2010: 214–216).

Сантали у Џарканду, као становници села које смо посетили, некада су били номади, ловци-сакупљачи. Данас се баве углавном пољопривредом. Становници села Белвара и села Џарвадих пре свега гаје пиринач, помало и друге културе, а баве се и повртарством, наводњавајући своје мале баште на које су, како смо се уверили, веома поносни. Они поседују и нешто стоке, углавном говеда биволица од којих добијају млеко (сл. 5), али им оне служе и за рад на пољу. А чувају и козе, што су наша кратка посета и разговор са људима и показали (сл. 6). Данас преживљавају и као сеоски надничари. Али егзистенцију људи у области Хазарибаг, као и животну средину овог краја уопште, озбиљно угрожавају стихично отварање рудника и експлоатација угља на овом терену. Њу врше велике националне и мултинационалне компаније које воде рачуна искључиво о свом профиту. То изазива незадовољство домаћег становништва и њихове честе побуне, чији је епилог неретко крвав, о чему се данас у Индији много дискутује.

Велики број људи који припада Сантали народу а живи у руралним просторима још увек гради куће од трупаца и бамбуса које малтеришу блатом или су њихове куће направљене у целини од блата (сл. 7), и тек спорадично се у новије време прелази на грађевине од цигала и бетона, што је посета селима Белвара и Џарвадих и показала (сл. 8). Припадници Сантали народа, по чему су познати и становници села која смо посетили, боје своје фасаде бојама које сами праве, а у одређеним ситуацијама о празницима их и осликавају стварним и имагинарним фигурама и представама чија се основа налази у њиховој религији.

И мада испитивања кажу да се Сантали углавном изјашњавају као припадници хиндуизма, они су у пракси знатно ближи религијама природе – верују у кућне, шумске и водене духове, духове предака и слично.³ А будући да им је основно занимање пољопривреда, Сантали, као и становници села Белвара и Џарвадиха, у својим светковинама следе календарске промене у природи, односно циклус биљног раста, сазревања. Сходно томе, за њих су најзначајнији ритуали везани за орање, сејање и жетву, као и обреди везани за узгој и добробит стоке који међусобно јасно нису раздвојени, што је разговор с људима у селима која смо посетили и потврдио.

Највећа годишња светковина становника овог краја, иако се временски поклапа с хиндуистичким празником Дивали (Diwali), одвија се заправо у време сезоне жетве и зове се Сохраи (Sohrai). Она је чврсто везана за плодност и представља комплексну комеморацију посете богова земљи,

³ У последње време много њих је примило хришћанство, чиме покушавају да избегну чињеницу да се налазе изван кастинског система. Иначе, притисак хришћанских мисионара је велики.

везану за аграрне и сточне култове, о чему се овом приликом неће говорити пошто би то захтевало дужа систематична истраживања за која ми нисмо имали времена.

Зато ћу се овом приликом осврнути само на ритуале који су део ове светковине и везани су за осликавање фасада, чије је посматрање било преваходни разлог наше посете селима Белвари и Џарвадих. Сходно називу жетвене светковине, чији је неодвојиви део, осликавање фасада које се том приликом врши ритуалног је карактера и обавља се како би се прославила добра жетва и обезбедила добробит за будуће дане. То сликање, као и сама светковина, назива се сохраи. Оно укључује материјале, технику, поступке и начин сликања на зиду који користе удате жене домаћице у време жетве. Оне тада, између осталог, чисте и крече своје куће, покривајући зидове слојем блата светле боје. И док је то блато још увек влажно, на њему сликају бојама од природних пигмената које саме справљају, мешајући их са црвеном, црном, жутом и белом глином, као и балегом. А за наношење боје користе жвакане штапиће-четкице, којима се иначе чисте зуби или, како су нам рекли, сликају једноставно прстима. На сликама се налазе бића из њихових веровања, флорални мотиви, те различите животиње, реалне и имагинарне (сл. 9 и 10), које такође припадају њиховом религијском свету.

Становници села које смо посетили, односно удате жене, осликавају зидове и приликом свадбе (сл. 11). Посебно се осликава соба у којој ће младенци провести прву брачну ноћ, односно те слике славе брак. Овога пута технике и методе су нешто другачије и обједињене су називом кохвар (Kohber). Ово сликање може бити у различитим бојама, али је у области Хазарибаг црно-бело (сл. 12). Црна и бела боја слика добија се тако што се на зид прво наноси слој црне боје по целој површини зида, а кад се она осуши преко ње се, такође по целој површини, наноси бела. Затим се цртежи исецају комадићима саћа или прстима тако да црне шаре постају видљиве испод беле боје. Такође се сматра да црна боја кохвар слика симболизује тајну брака и светост брачне одаје које се том приликом углавном и осликава.

Будући да се овим послом баве искључиво удате жене, вештина сохраи и кохвар осликавања зидова преноси се са старијих генерација на млађе. Али у новије време све то изумире, односно све је мање жена које у време жетве и свадбе занавља своје фасаде сликама које су, иначе, будући да су изложене утицају сунца и кише, склоне брзом пропадању. Ми смо управо били сведоци таквог нестајања слика са фасада (сл. 13), будући да смо поменуто села посетили пред жетву (почетак октобра), кад су се облици цртежа почели губити, а нови су тек понегде били насликани (сл. 14). А и све је мање младих који хоће да уче старе технике сликања, што је свакако у вези и с новим начином градње кућа од цигала и бетона. Тако се данас

овим техникама слика све више на папиру и те слике су намењене продаји, а од њих највише користи имају тзв. љубитељи уметности, односно разни накупци. Један од таквих успешних трговаца, Булу Имам (Bulu Imam), чак је у својој кући направио мали музеј, галерију слика и цртежа (сл. 15–18), и назвао га Санскритски музеј и галерија (Sanskriti Museum & Art Gallery). А будући да је изузетно добар менаџер, те слике с великим успехом пласира на западно тржиште. Другим речима, сохраи и кохвар сликање прелази из простора светог у профане сфере и улази у домен капитализма и профита који неумитно руши светове.

Библиографија

- Choudhury, Indrajit Roy (2016, April 9). Cosmogonic myths of Kolarians. Myth of Santals [blogpost]. Преузето 2. 8. 2016: <https://indroyc.com/tag/jharkhand/?iframe=true&preview=true>
- Corry, Stephen (2011). *Tribal Peoples for Tomorrow's World*. Cookhill, Alcester: Freeman, 2011. Преузето 2. 8. 2016: <http://www.amazon.co.uk/Tribal-peoples-tomorrows-world-Stephen/dp/1447424131>.
- List of Scheduled Tribes in India. In *Wikipedia, The Free Encyclopedia*. Преузето 2. 8. 2016: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Scheduled_Tribes_in_India
- Minz, Diwakar & Hansda, Delo Mai (2010). *Encyclopaedia of scheduled tribes in Jharkhand*. Delhi: Kalpaz Publications. Преузето 2. 8. 2016: https://books.google.rs/books?id=W5dVaq4_cLoC&pg=PA100&lpg=PA100&dq=harvest
- Raghunath Murmu. In *Wikipedia, The Free Encyclopedia*. Преузето 8. 11. 2016: https://en.wikipedia.org/wiki/Raghunath_Murmu
- Santal (2014). Santal. Scheduled Castes & Scheduled Tribes Research and Training Institute. Bhubaneswar, Odisha. Преузето 2. 8. 2016: <http://www.kbk.nic.in/tribalprofile/Santal.pdf>

Извори илустрација

Све фотографије у прилогу (сл. 1–18) снимила је Зоја Карановић.

проф. др Зоја Карановић
Универзитетски професор у пензији, Србија
Е-пошта: zjanko@stcable.net
Dr. Rabindranath Sarma
Central University of Jharkhand, India
Е-пошта: rsfolk@gmail.com

Примљено: 2. 8. 2016.
Прихваћено: 15. 9. 2016.

Слика 1: Централни универзитет Џарканд, ректорат

Слика 2: Централни универзитет Џарканд, детаљ из кампуса

Слика 3: Проф. Шарма и студенти на часу проф. Зоје Карановић

Слика 4: Истраживачи на терену, Џарвадих

Слика 5: Биволице у Белвари

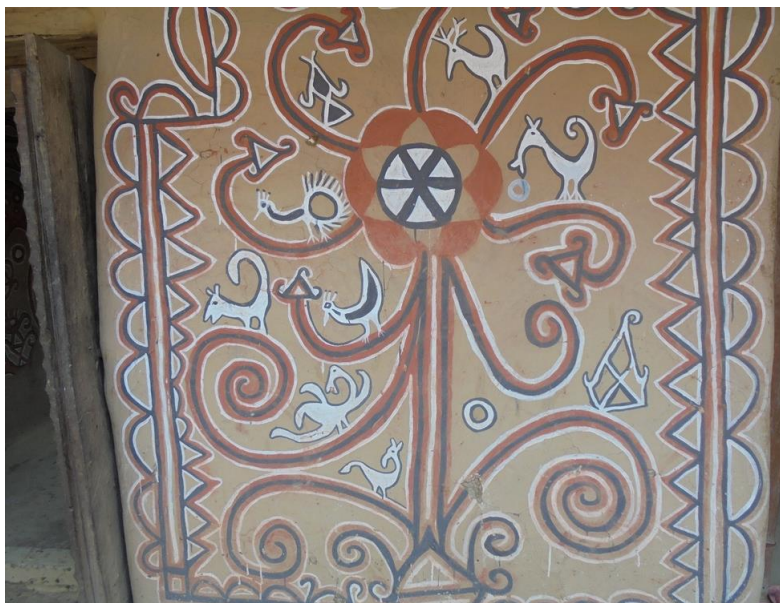
Слика 6: Призор у Белвари

Слика 7: Улица у Белвари

Слика 8: Улица у Џарвадиху

Слика 9: Цртеж с фасаде у Белвари

Слика 10: Детаљ с фасаде, Санскритски музеј

Слика 11: Жена припрема зид за сликање, Џарвадих

Слика 12: Црно-бела техника, Санскритски музеј

Слика 13: Стара осликана фасада, Џарвадих

Слика 14: Свеже обојена кућа, Белвара

Слика 15: На улазу у Санскритски музеј, проф. др Зоја Карановић

Слика 16: Осликане куће, Санскритски музеј

Слика 17: Слике на папиру, реплике цртежа са фасада, Санскритски музеј

Слика 18: Слике на папиру, реплике цртежа са фасада, Санскритски музеј